

XALQ PEDAGOGIKASINING AXLOQIY TARBIYALASH ISHLARIDAGI AHAMIYATI

Joniyeva Tursunoy Boboxon qizi

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Annonatsiya: Ushbu maqolada xalq pedagogikasining axloqiy tarbiyalash ishlarida tutgan o'rni, axloqiy tarbiyalashda xalq pedagogikasining manbalaridan foydalanish yo'llari va ahamiyati haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, axloqiy tarbiya, xalq pedagogikasi.

Xalq pedagogikasi - tarbiyaning maqsad va vazifalari borasida muayyan xalqning hayotiy tajribasi hamda turmush tarzida shakllangan amaliy qarashlar majmui; muayyan jamiyatda yashash uchun har bir odam amal qilishi shart sanalgan va urfodat, udum, xulqodob, marosim, an'ana, turmush tarzi, badiiy ijod, uyin singari empirik vositalarda namoyon buladigan amaliy faoliyat hamdir. Xalq pedagogikasi fanda etnopedagogika deb ham yuritiladi. Ped. fanida Xalq pedagogikasiga xos eng muhim belgilaridan biri uning qadimiyligidir. Har qanday xalq muayyan etnos sifatida mavjud bulishi uchun o'ziga xos qiyofaga ega bo'lishi kerak. Xalqning ijtimoiy, ma'naviy, intellektual qiyofasi esa uning ped. vositasidagina shakllanadi. Xalq pedagogikasi muayyan xalqning o'zi bilan birga dunyoga kelgani uchun ham uning tarixi xalq tarixi bilan teng. Xalq pedagogikasining ikkinchi belgisi uning to'liq amaliy xususiyatga egaligidir. Xalq ta'lim-tarbiya jarayoni va uning natijalariga pragmatik nazar bilan qaragani uchun Xalq pedagogikasi g'oyalar shaklida emas, balki urfodat, an'ana, amal, udum, xulqodoblar tarzida namoyon bo'ladi. Xalq pedagogikasi ta'limtarbiya haqidagi fikrlar yig'indisi emas, balki amal qilinishi majburiy bo'lgan va bajarilishi hamma tomonidan nazorat qilinadigan amaliy xulqiy ko'nikmalar va sh.k. majmuidir. Xalq pedagogikasining uchinchi xususiyati uning muallifi noma'lum,

anonim ped. ekanligidir. Xalq pedagogikasi talablarining yaratuvchisi ma'lum bo'lmaganligi uchun ham muqaddas sanalgan va so'zsiz bajarilgan. Etnopedagogikaga doyr biror talabning muallifi ma'lum bo'lsa, uning ta'siri pasayib ketadi. Chunki u, kim bo'lsada, qandaydir bir odamning istagi sifatida qabul etiladi. Anonimlik esa urfodat, udum, xulqodatlarga sirlilik, muqaddaslik tusini beradi. Xalq pedagogikasining to'rtinchi belgisi uning sinkretik (qorishiq) xususiyatga egaligidir. Xalq hayoti ko'p qirrali ekani holda yaxlit bo'lgani singari uning ped.si ham qorishiqdir. Xalqning turli yo'nalishdagi pedagogik tadbirlari sinkretik tarzda birvarakaiiga olib borilgani uchun Xalq pedagogikasiga alohidalik emas, umumiylik xosdir. Xalq pedagogikasining beshinchi belgisi uning keng yoyilganligidir. Xalq pedagogikasiga oid amallar muayyan etnik birlikning hammasiga birday tatbiq qilinadi. Muayyan shaxslarning xohishirodasi qandayligidan qat'i nazar, xalqning har bir vakili uning tarbiya va yashash tarziga doyr talablariga rioya etishga majbur. Xalq pedagogikasi talablarini bajarishda tarbiyalanuvchining istaklari inobatga olinmaydi. Muayyan etnik birlikning turmush tarzida namoyon bo'lishi Xalq pedagogikasining oltinchi xususiyatidir. Xalq pedagogikasi empirik tabiatga ega bo'lib, jamiyat a'zolari hayotini yo'lga qo'yishga qaratilgan va uning qoidalari muhokama uchun emas, balki turmush mobaynida amal qilish uchundir.

O'zbek xalq pedagogikasi uzoq tarixga ega va millatdagi eng konservativ, sekin o'zgaradigan, ana shu xususiyati tufayli xalqning o'ziga xos qiyofasi saqlanib qolishini ta'minlaydigan hodisa ekanligiga qaramay, o'z taraqqiyoti davomida bir qator o'zgarishlarni boshidan kechirdi. O'zbek Xalq pedagogikasi ning taraqqiyot tarixi islomgacha bo'lgan davr xalq ped. si, islom ta'siri davri xalq ped.si, tashqi ta'sirlar davri xalq ped.si, mustaqillik davri xalq ped.si singari bosqichlardan iborat. O'zbek Xalq pedagogikasining bu tarzda davrlashtirishda xalq ruhiyati, yashash va fikrlash tarzidagi tub sifat belgilarining o'ziga xosligi hisobga olingan. Ko'p ming yillik tarixga ega o'zbek xalqi ilmiy va moddiy buyum tarzidagi dalillarga ko'ra, islom dini qabul qilingungacha bo'lgan vaqtda tamomila o'ziga xos tarzda hayot kechirgan. Olam hodisalarini o'zgacha yo'sinda tushungan va izohlagan, hayotdan boshqacha

ta'sirlangan va ta'sir ko'rsatgan, tiriklik va o'lim, u dunyo va bu dunyo, ezgulik va yovuzlik, go'zallik va xunuklik, savob va gunoh, halol va harom singari tushunchalar o'zgacha mazmun anglatgan. "Avesto" asari yuzasidan amalga oshirilayotgan tadqiqotlar, shuningdek, Selengur, Xorazm, Bolaliktepa, Issiqqo'rg'on, Chust, Rishton va Burchmulladan topilgan obidalar shundan dalolat beradi. Islom dinining qabul qilinishi o'zbek xalqining turmush tarzini tamomila o'zgartirib yubordi, uni olamning musulmonlar deb atalmish ko'p sonli qavmi bilan yaqinlashtirdi, xalqning turmush tarzi, madaniyati, ma'naviyati, ruhiyati, iqtisodi va ijtimoiy turmushiga favqulodda katta ta'sir ko'rsatdi. Ayni vaqtda, xalq o'zining azaliy milliy qiyofasini ham saqlab qoldi. Chunki u qadimdan puxta shakllangan va qat'iy amal qilinadigan udumlar, odatlar, an'analar tizimiga ega edi. Xalq islomni qabul qilgandan keyin uning yashash, fikrlash, ta'sirlanish tarzida sodir bo'lgan o'zgarishlar Xalq pedagogikasida aks etdi. Endi xalq halol va harom, gunoh va savob, taqdir, qismat, u dunyo va bu dunyo, hayot, o'lim hamda qayta tirilish borasida tamomila yangi qadriyatlarni o'zlashtirdi, ularni hayot tarziga, udumlarga, urfodatlarga, an'analarga, marosimlarga, ya'ni ped.ga aylantirdi. Bu davrdagi xulqatvor, an'ana, udum, odatlar ma'naviy turmushdagi ayni shu jihatlarni aks ettiradigan bo'ldi.

Xalq pedagogikasi xalq ommasi orasida hukmronlik qiluvchi tarbiyaning maqsadi va vazifalariga bo'lgan qarashlarni ifodalovchi amaliy pedagogik bilimlar va tajribasining sohasidir. O'zbek milliy maktabini yaratishda ta'lim-tarbiya ishiga xalq pedagogikasini joriy etish masalasi asosiy muammolardan biridir. Shunday ekan, xalq pedagogikasining zamonaviy maktab oldidagi maqsad va vazifalardan kelib chiqqan holda, ularni mumkin qadar to'laroq amalga oshirishdagi imkoniyatlarini aniqlash juda muhimdir. Yoki, xalq pedagogikasining o'quvchilarni tarbiyalashdagi va ularga ta'lim berishdagi imkoniyatlarini qay darajada ekanligini bilish lozim. O'zbek xalqining har bir avlodi xalq ommasining bir necha asrlar mobaynida to'plagan tarbiya an'alarini bolani hayotga va mehnatga tayyorlashda qo'llab kelgan. Ya'ni, xalq pedagogikasining imkoniyatlaridan amalda foydalangan. Bizning oldimizda esa zamonaviy o'zbek maktabi o'quv-tarbiya jarayonida milliy tarbiya madaniyatini qo'llash uchun ularning

imkoniyatlarini aniqlash masalasi turibdi. Xalq pedagogikasining tarbiyaviy imkoniyatlari deganda xalq tarbiya tajribasidan joy olgan empirik pedagogik bilimlar, ma'lumotlar, malakalar va ko'nikmalarning zamonaviy maktab va oila tarbiyaviy sistemasida bolalar va o'quvchi-yoshlarni tarbiyalash maqsad va vazifalarini hal etish uchun zarurligi (qulay shart-sharoit yaratishi) tushuniladi. Masalan, xalq maqollarining tarbiyaviy imkoniyatlari maktabgacha ta'lim tashkilotida tarbiyaning asosiy maqsadidan kelib chiqadi. Tarbiyaning asosiy maqsadi - har tomonlama yetuk insonni(shaxsni) shakllantirish. Uning tarkibiy qismlari esa rivojlanayotgan va shakllanib kelayotgan shaxsning aqliy, jismoniy, axloqiy mehnat va nafosat tarbiyalaridir. Maqollar esa, tarbiyaviy jarayonda shaxsni shakllantirishning sanab o'tilgan tarkibiy qismlarini amalga oshirishda qulay shart-sharoit yarata oladilar. Jumladan, xalq maqollaridan aqliy tarbiyaga oid, jismoniy tarbiyaga xos, axloqiy, mehnat va nafosat tarbiyalariga taalluqli o'nlab namunalarni tanlab olish mumkin.

Xalq pedagogikasi tarixan tarkib topgan, bolalarni xalqning ijodiy an'analari ruhida tarbiyalash tajribasidir. Xalq pedagogikasi xalqimizning ta'lim-tarbiya sohasidagi eng yaxshi tajribalarini o'rganadi, bu esa bo'lg'usi pedagoglarni bevosita amaliy faoliyatga tayyorlashga, ta'lim-tarbiya tizimini milliy ruh bilan sug'orishga yordam beradi.

Zero, o'zbek milliy an'analarini, urf-odatlarini har tomonlama o'rganish, tadqiq qilish, talabalarga ularning mazmuni va tarbiyaviy xususiyatlarini tushuntirish, ulardan ilmiy-metodik jihatdan to'g'ri foydalanish, talabalarda, o'qituvchilarda, jamoatchilikda xalq qadriyatlariga qiziqish uyg'otish, ular asosida kishilarning madaniy, axloqiy, jismoniy, ma'naviy darajasini yuqori saviyaga ko'tarish kabi bugungi kunning dolzarb muammolarini hal etishda ham xalq pedagogikasi muhim rol o'ynaydi.

Xalq pedagogikasida tarbiyaning birlamchi, ikkilamchisi bo'lmaydi. Hamma narsa hisobga olinishi, hech bir soha chekkadan qolmasligi, ayni chog'da tarbiyaning nihoyatda nozik, injiq, murakkab tomonlari e'tiborga olingan holda, etti o'lchab bir kesishga amal qilinadi. Shuningdek, xalq tarbiyasida kecha, bugun va

ertani o‘ylab ish tutiladi, ya’ni tarbiyani o‘tmishni unutmaslik, bugunning qadriga etishlik, kelajakka umid asnosida olib boriladi. Unda hayot, tabiat va jamiyatdagi har bir voqea-hodisa, predmet, ko‘rinish qisqasi jonli jonsiz neki bor undan mukammal foydalanadi. Shu sababli axloqiy tarbiyalash ishlarida xalq pedagogikasining barcha manbalaridan foydalanish hozirgi kunning muhim ta’limiy masalalaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Haydarova G. va b. Xalq pedagogikasi. T., “Tafakkur”, 2009 y
2. Jumaboyev Y. “O‘zbek bolalar adabiyoti” “Toshkent” 2012 y
3. Mutalipova M.J. Xalq pedagogikasi (o‘quv qo‘llanma).- T., 2015 y
4. Sodiqova Sh “Maktabgacha pedagogika” “Tafakkur bo‘stoni” 2019y